

(Bu yazı 09 Ağustos 2007 tarihli Cumhuriyet Kitap Eki'nde yayınlanmıştır)

Prof. Dr. Onur Bilge KULA
Hacettepe Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

ALPER AKÇAM: Yazınsal Edim ve Kuramda Üretkenlik ve Bütünlük

1952'de Ardahan'da doğan, Kırıkkale ve Ankara'da orta ve yükseköğrenimini tamamlayan Dr. Alper Akçam, hekim ve cerrahi uzmanı olarak ülkemizin birçok kentinde emekli olana değin hizmet vermiştir. İnsan sorumluluğu ve ülke kalkınmasına yazınsal-düşünsel anlamda katkı yapma duyarlılığı ve istenci yüksek bir birey olan Alper Akçam, şimdilerde bütün gücünü ve bilincini yazınsal ve yazın-kuramsal çalışmalara ayırmış bulunmaktadır.

Babası öğretmen, yazar ve toplumsal savaşımçı Dursun Akçam'a her bakımdan layık olmaya uğraşan Alper Akçam, salt yazınsal ve yazınbilimsel üretimle yetinmemektedir. Büyük özveri ve emekle, babasının da doğum yeri olan Ardahan'da "Dursun Akçam Kültürevi"ni kurmuş ve onu çevreye de hizmet vererek yaşatmaya çalışmaktadır. Burada her yıl düzenli olarak "Dursun Akçam Kültür Sanat Günleri" düzenlemeye özen göstermekte; hatta burada "Dursun Akçam Öykü Yarışması" gerçekleştirmeyi ilke olarak değerlendirmektedir.

Alper Akçam'ın yazınsal üretimi öncelikle "öykü" türünde yoğunlaşmaktadır. Çok sayıda öykü kitabı yayımlanmıştır. Bunlar arasında "Ağaların Ağası" (1998); "Karanlıkta Bir Işık" (1998); "Islaktı Gözleri" (1999); Açık Kapıların Arkası" (2000); "Soluksuz Sıcaklarda" (2000); "Doktor Civanım" (2001); "Yükledi Günahını Sırtına" (2002); "Şalter Kemal" (2006) adlı öykü kitapları sayılabilir. Yazarın ayrıca yine aynı

yayınevince yayımlanan “Masalsı” adlı bir romanı ve “Çalıççeği” (Tudem 2004) ve “Dostum Keleş” (Tudem 2005) adarlını taşıyan iki çocuk kitabı da bulunmaktadır.

Alper Akçam’ın öykülerini okuyan her okuyucu hemen ve kaçınılmaz olarak, söz konusu öykülerin toplumsal-siyasal anlamda yoğun bir yaşantı, deneyim ve savaşım birikimine dayandığını belirleyebilir. Bu birikim, Alper Akçam’ın dili biçimlendirerek ona sanatsallık kazandırma tutumuna ve yeteneğine de yansımaktadır. Benim çok büyük bir beğeniyle okuduğum “Yükledi Günahını Sırtına”, “Gidenler Gelenlerdi” Ürün, Ankara 2005) ve “Şalter Kemal” Kum, Ankara 2006) adlı öyküleri, yazarın belirgin toplumsal duyarlılığı ve eleştirel tutarlılığının yanı sıra, estetik becerisi ve yüksek dil beğenisini somut olarak ortaya koymaktadır.

Edebiyatın malzemesi dildir. Edebiyat ya da yazın özünde anlatı sanatıdır. Edebiyatın bu tözsel niteliğine uygun olarak, dili estetik bir işlemde geçirerek, özgün bir biçem oluşturma konusunda Alper Akçam’ın çok başarılı olduğu görülmektedir. Bu nitelikler olmaksızın, yazınsal söylem oluşturmak da söz konusu olamaz.

Girişinde, “Annem, babama... Tüm Köy Enstitülü, ateş yürekliilere... Öykülerimdeki yaşanmış tek gerçeklik, yaşamıma onlardan düşmüş ışıktır” diye yazdığı “Yükledi Günahını Sırtına” adlı kitapta topladığı öyküleri, Anadolu insanının çilesinden, acısından, hüznü töresinden, ağır başlı sevincinden ve devrimci öğrencisinin olgunlaşma sürecinden süzerek oluşturduğu anı-belleğinin varsıllığını betimlemektedir. Bu yapıt, yazınsal düzeyin göstergelerinden biri olan anıştırtı bolluğunu yansıtan çok-katmanlı bir yazın dili örneğidir.

“Gidenler Gelenlerdi”de yazar, öncelikle Türkiye’nin son elli yılının en belirgin sosyolojik olgusu olan iç-göç sorunu konulaştırmaktadır. Bu bağlamda Alper Akçam, büyük kentlerin kıyı mahallelerindeki yaşamı tüm boyutlarıyla ve derin bir insan sıcaklığıyla betimlemektedir. İç-göç, doğası gereği, kimlik sorgulaması ve arayışını birliğinde getirir. Bu sorgulama ve arayış içerisinde kimi insan, savaşımçı bir yaklaşım ve öz-bilinç geliştirir; yazgısının öznesi olur; böylece erdemlere dayalı öz-

güvenli ve özerk bir kişilik geliştirir. Kimi insan da gerçeklik duygusu ve bilincini yitirerek, olgu ve olayların peşinden savrulur; yazgısını belirleme gücünden yoksun bir biçimde gelişmelerin etkisiyle kişilik yozlaşması geçirir.

Alper Akçam, toplumsal durumların doğal sonucu olan insan durumlarını okuyucuyu içten devindiren bir yazınsal duyarlılıkla betimlemektedir. Yapıtın şu bölümü, yazarın anlatı becerisinin düzeyini göstermektedir: “Biliyorum... Yıllar geçse de... aramızdaki sıcak bakışlar eskimez. Ya da güneşten, söğütten, sudan, ateşten, dumandan, kuştan, taştan, aranıştan, aşktan, ayrılıştan bir parça olmuş seslerimiz.... Senin yokluğunda adım öyle üşüyor ki, bir bilsen. Öyle soğuk ki bana seslenen sesler.”

“Gidenler Gelenlerdi” adlı öykü kitabı, aynı zamanda “Kaftarküski” öyküsü örneğinde olduğu gibi, Anadolu kültür çeşitliliğinin, çok-boyutluluğunun, kültürel geçişimlerin, tarihsel geçmişin, karşılıklı öldürümlerin ve yaşatımların insancıl anlatımıdır. Yazarın çok önemseydiği ve özellikle köy yaşam tarzının yansıtıldığı masal, söylence ve mit oluşturma gibi düşünce ve anlatı biçimleri, öykülemenin yazınsal arka alanını oluşturmaktadır.

Uzun süre eylemli olarak futbol da oynayan Alper Akçam, spor bağlamındaki gözlem ve yaşantılarını “Rıfat Ilgaz’ın bir gecelik Karabük konukluğu anısına” adadığı “Şalter Kemal”de öyküler. Kitaba adını veren öykü olan “Şalter Kemal’in Büyüsü”nde kahramanın sporda başarısının kaynağına ilişkin “hüner, delikanlı yüreği taşımaktır. Hüner, kasırgaya, sele karşı eğilmeden durmaktır” sözleri, Anadolu insanının doğruluk, eğilmezlik anlayışının anlatımı gibidir. Alper Akçam, bu kitabında da insancıl eleştirelliği, anlatının insan sıcaklığıyla bütünleştirmeyi başarmaktadır.

Alper Akçam’ın ayrıca özelliklerinden biri de süreklilik gösteren yazınsal üretimine koşut olarak sürdürdüğü yazın-kuramsal çalışmalarıdır. Yazar, yazınbilimsel etkinliklere düzenli ve ufuk açıcı katkılarla katılmaktadır. Bu kapsamda çok sayıda bildiri sunmakta, konferanslar vermektedir. Yazın eleştirisine ilişkin, örneğin, “eleştiride öznellik” gibi konularda denemeler yazmaktadır.

Yukarıda saydığım üretim etkinlikler arasında Alper Akçam'ın "Karnaval ve Türk Romanı" (Ürün Yayınları, Ankara 2006) adlı yazın-kuramsal araştırması, kanımca, önemli bir yer tutmaktadır. Bu yapıt, Rus yazınbilimci ve filozof Michail Bachtin'den kökenlenen ve öncelikle bütün yazınsal türleri kendi içerisinde toparlayan romanın söz-çokluğu, ses-çokluğu, bilinç çokluğu ve biçim çoğulluğunu içerisinde barındırdığı savına dayanan yazın-kuramsal birikimi, Türk yazınına uyarlama denemesi olarak nitelendirilebilir.

Alper Akçam'ın yazın kuramına ilişkin yapıtına kaynak olan kuramı ana-hatlarıyla açıklamak yararlı olabilir. Bachtin, Stalin döneminin yaşam ve düşünce biçimlerini tekleştirme dayatmasına karşı yazınsal çeşitliliği ve çoğulluğu temel alan bir karşı duruş geliştirmeye çalışmış ve etkinliklerinden dolayı sürgüne gönderilmiştir. Yazında çeşitlenme ve çoğullaşmanın kaynağını öncelikle halk yazınında arayan bu yazın filozofu, "karnaval" kavramını kuramının temel koyucu ilkesi olarak dizgeleştirmiştir.

Bireysel deneyimlerinin de etkisiyle Bachtin'in yazın kuramına aktardığı "teklik-çokluk" kavram çifti, daha çok egemen düzenin her türlü yolu kullanarak bilinçleri benzeştirmesi, tekilleştirmesi ve bu tekilleştirici etkiye karşı özgünlüğünü ve özgürlüğünü korumaya çalışan tekil bilinçlerin çeşitliliğini dile getirmek için kullanılır.

Bachtin'in kuramının temel taşı olan diyalog-monolog ya da çok-seslilik-tek seslilik karşıtlığı da bu bağlamda değerlendirilebilir. İletişimsel eylem anlamında diyalog (söyleşim), Bachtin'e göre, iki eylem bağlamının sınırında gerçekleşir; dolayısıyla, diyalojik (söyleşimsel) bildirim, zorunlu olarak "diyalog durumlarında" olur. Her bildirim ya da söylem, başkalarının ürettiği önceki bildirimlerle bağlantılı olarak ve daha sonra üretilecek olan bildirimle yönelik olarak gerçekleşir. Dolayısıyla her sözcük, kaçınılmaz olarak söyleşimseldir. Sözcüklerin ve söylemlerin söyleşimselliği, yazınsal metinlerin çok-katmanlılığının ve yoruma açıklığının temelini oluşturur.

Bachtin, monolog-diyalog karşıtlığını açıklamak için “karnaval” kavramını kullanır. Karnaval, Bachtin’e göre, toplumsal ve siyasal hiyerarşilerin, erk ilişkilerinin, üst ve alt, yaşam ve sanat, gülen ve kendisine gülünen arasındaki sınırların görece ortadan kalktığı, toplumsal-tarihsel varoluşun somutlaşmış durumu olarak gülmenin ve gülme kültürünün başatlaştığı, sıradan halk kesimlerinin her türden olumsuzluğu daha rahat eleştirebildiği, var olan düzeni sorgulayabildiği ortamdır.

Karnaval ortamı bu nitelikleri nedeniyle, yerleşmiş algılamaları sarsar; bir kültür içerisinde karşıt kültür eğilimini olanaklılaştıran karnaval, genel olarak “özgürleştirici” bir özyapıya sahiptir. Bachtin’in geliştirdiği karnaval kavramının sosyal eleştiriyi, gülme kültürü bağlamında bireyi özerkleştirici ve özgürleştirici “anı” ve etkiyi kuramsallaştırmak amacıyla, yazın kuramında “karnavalizm” kavramı yerleşmiştir.

Alper Akçam, seçici bir yaklaşımla ayırttığı geniş bir kaynakçaya dayanan “Karnaval ve Türk Romanı” adlı araştırmasında halkın yazınsal üretimini de gözetken bir yaklaşımla Türk yazınında çok-sesliliği ve söyleşimselliği irdelemektedir. Araştırmacı-yazar bu kapsamda Hüseyin Rahmi, Sabahattin Ali, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Kemal Bilbaşar, Oğuz Atay, Adalet Ağaoğlu, Dursun Akçam, Orhan Pamuk, Latife Tekin ve Hasan Ali Toptaş’ın yazınsal yapıtlarında karnavalesk anlatı ve biçem unsurlarını dizgeli bir tutumla ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Böylece, anılan yazar ve yapıtların kültürel çeşitlenmeye, demokratik çoğullaşmaya ve söyleşimsel birikimden yararlanan tekil bilinçlerin özgürleşmesine yaptıkları olası katkıları belirginleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, “Karnaval ve Türk Romanı”, kavramlaştırma sorununa değinmemekle birlikte, Türkiye’de yürütülen yazın-kuramsal tartışmaya belirgin bir katkı niteliği taşımaktadır. Kavramlaştırma bağlamında Bachtin’in temel aldığı “diyalog” için “söyleşim”, “diyalojik” için “söyleşimsel” ve “diyalogisite” için “söyleşimsellik” karşılıklarını önermek isterim.

Alper Akçam’ın yapıtları toplu olarak değerlendirildiğinde, belirgin özelliklerinin yazınsal söylem oluşturmanın başlıca unsurlarından olan kurgu sağlamlığı, konu ve

olayların yazınsallaştırmaya uygunluğu, kahraman ve yer betimlerinin belirgin görselliği, izlek'in gerektirdiği biçem özgünlüğu ve anlatının tekilliği gibi nitelikler olduğu görülebilir.